

Sociaal Economische Raad

**Advies inzake de ontwikkeling van Micro-,
Kleine-, en Middelgrote Ondernemingen
(MKMO) in Suriname**

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD
(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

ADVIES VAN DE SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD INZAKE DE ONTWIKKELING VAN MICRO-, KLEINE, EN MIDDELGROTE Ondernemingen (MKMO) IN SURINAME

Inhoudsopgave:

1. Datum advies (blz. 1)
2. Afkomstig van (blz. 1)
3. Betreft (blz. 2)
4. Direct verantwoordelijke instanties (blz. 2)
5. Type advies (blz. 2)
6. Overwegingen voor het uitbrengen van het advies (blz. 2-5)
7. Werkwijze bij de formulering van het advies (blz. 5-6)
8. Bevindingen van de SER betreffende MKMO ontwikkeling (blz. 6-12)
  - 8.1. Huidige situatie: economische scheefgroei, geringe diversificatie, belemmeringen
  - 8.2. Verwachte ontwikkelingen: noodzaak diversificatie door sterke ontwikkeling van MKMO, gericht op werkgelegenheid, dreiging uitputting natuurlijke hulpbronnen, milieuschade,
  - 8.3. Zes sectoren met de beste kansen voor MKMO ontwikkeling
  - 8.4. Doelgerichte en geïntegreerde bevordering MKMO: sleutelinstellingen NOB en SBF
9. Adviezen voor actie op korte termijn: met ruime en met geringe financieringsbehoefte (blz.12 -16)
10. Adviezen voor actie op langere termijn: met ruime en met geringe financieringsbehoefte (blz.16 – 19)
11. Bijlagen (blz.19 – 46)

1	Datum advies	22 oktober 2019
2	Afkomstig van	Sociaal Economische Raad

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD
(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobiele 8857410

3	Betreft	Advies inzake de ontwikkeling van Micro-, Kleine-, en Middelgrote Ondernemingen (MKMO) in Suriname
4	Direct verantwoordelijke instanties	President van de Republiek Suriname
5	Type advies	Eigen initiatief advies
6	Overwegingen voor het uitbrengen van het advies	<p>In Suriname zijn structureel de volgende kenmerken waar te nemen:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) sterke economische scheefgroei met betrekking tot de opbouw en verdeling van het nationaal inkomen; b) kleine economie met een groot aandeel van import en export, waardoor sterke afhankelijkheid van deviezen c) deviezeninkomsten overwegend en toenemend uit exploitatie van niet-hernieuwbare natuurlijke hulpbronnen (grote mijnbouw), gekenmerkt door hoge investeringen, maar geringe toename van de werkgelegenheid; d) geringe effectieve benutting van de nationale menskracht, <i>met verborgen werkloosheid in de handel en bij de overheid</i>; e) geringe benutting van de beschikbare duurzaam exploiteerbare natuurlijke hulpbronnen, waarbij de duurzame commercieel gerichte productie weinig groei vertoont, i.h.b. in de exportgerichte agrarische, visserij, bosbouw, verwerkende industrie, en ICT sector. f) een ommekeer van ruime emigratie (van Suriname naar Nederland) in het zoeken naar werkgelegenheid naar immigratie van arbeid (uit Brazilië, Haïti). g) toename in de vraag naar werkgelegenheid o.m. vanwege grotere deelname van vrouwen in de productie buitenshuis, en migratie van binnenlandbewoners naar de kustvlakte, welke deels is afgedekt door toename in werkgelegenheid door de overheid en door informele productie. h) het resultaat van bovenstaande kenmerken is onder meer een structureel tekort aan voldoende sociaal-economisch acceptabele werkgelegenheid welke in staat is om voldoende opwaardere sociaal-economische mobiliteit te sorteren (zie ook bijlage 1). <p>Ten aanzien van het dekken van de behoefte aan werkgelegenheid kan worden opgemerkt dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De overheid en de mijnbouwsector weinig ruimte bieden voor toename van de werkgelegenheid, aangezien:<ul style="list-style-type: none"> - de overheid overvloedige werkverschaffing vertoont, terwijl de overheid juist afgeslankt moet worden en

slimmere en eenvoudiger processen moet krijgen;

- de investeringen per arbeidsplaats voor grootschalige mijnbouw erg hoog zijn vergeleken met duurzame productiesectoren en de negatieve milieu-effecten van kleinschalige mijnbouw groot zijn;
- de kansen op werkgelegenheid voor vrouwen beperkt zijn in de mijnbouw en bepaalde productiesectoren zoals houtwinning.

- Er zijn zes groepen duurzame productiesectoren, t.w. de agrarische, visserij, bosbouw, industrie/nijverheid en commerciële exportdiensten (toerisme, transport, ICT), die goede kansen bieden voor versnelde duurzame ontwikkelingsgroei (bijlage 2). Dit zijn tevens sectoren met een ruime lokale meerwaarde (*local content*) met mogelijk comparatief concurrentievoordeel voor een aantal producten.

Doelgerichte bevordering van Micro-, kleine-, en middelgrote ondernemingen (MKMO) kan een uitkomst bieden voor bovengenoemde vraagstukken. Tabel 1 geeft de binnen de CARICOM CSME gangbare definities weer voor de verschillende omvang van MKMO, gebaseerd op aantal werknemers, kapitaal, en omzet.

Tabel 1: CARICOM regionale definitie van MKMO

DEFINITIE CRITERIA Tenminste 2 van de 3 criteria van toepassing	MICRO	KLEIN	MEDIUM
(1) Aantal werknemers	Minder dan 5	5 tot 25	25 tot 50
(2) Kapitaal	Minder dan US\$25,000	US\$25,000 – minder dan US\$350,000	US\$350,000 – \$1 Million
(3) Omzet	Minder dan US\$50,000	US\$50,000 - minder dan \$750,000	US\$750,000 - \$3 Million

Bron: *Interim draft MSME Regional Policy. Caricom, 2016.*

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

Bijlage 3 geeft een overzicht van de definities voor MKMO in de verschillende CARICOM lidlanden. De ILO hanteert een iets ruimere definitie (zie publicatie 'Small Matters', ILO, 2019), maar dat komt door de invloed van grotere landen. De SER beveelt de CARICOM definitie aan voor gebruik in kleinere economieën.

Er zijn voordelen aan de bevordering van MKMO, omdat deze bedrijven:

- zorgen voor meer risicospreiding qua werkgelegenheid, evenals ruimtelijke en economische diversificatie; bij grootschalige ondernemingen zijn grote groepen werknemers afhankelijk van enkele bedrijven, externe markten en productieketens;
- zijn flexibeler, waardoor er meer momentum bestaat voor lokale aanpassing, continuïteit, experimenteren, en technologie inbreng;
- zorgen voor een verhoogde mate van rivaliteit en competitie, welke het voornoemde punt in de hand werkt, en zorgt voor een hogere mate van economische dynamiek;
- kunnen door de toepassing van technologie en alternatieve business modellen met clustering bijdragen aan modernisering, vergroening van de economie, digitalisering, en het aanbieden van producten en services in gebieden die tot nog toe ontoegankelijk waren;
- kunnen resulteren in meer inclusiviteit en werkgelegenheid, in het bijzonder voor vrouwen, mensen met geringe (vak)scholing, mensen met een beperking, sociaal zwakkeren, mensen uit achterstandsgebieden.

Uiteindelijk kan de ontwikkeling van MKMO leiden tot 'goedkopere' (in zijn algemeenheid om relatief lage investeringskosten), snelle en effectieve creatie van duurzame arbeidsplaatsen en derhalve duurzame armoedebestrijding, meer productie en dienstverlening ten behoeve van de vergroting en verbreding van het nationaal inkomen, alsmede een betere benutting van menskracht (*human capital*) en natuurlijke hulpbronnen. Weliswaar worden MKMO gekenmerkt door kleinschaligheid, minder sterke groei (vanwege geringe investeringsvolumes per onderneming), moeilijke beheersbaarheid vanwege de diversiteit, etc. Echter met een samenhangend en compleet dekkend pakket van doelgerichte stimulerende maatregelen, zoals kredietverlening, fiscale incentieven, kernbedrijven en clustervorming, onderzoek, technische assistentie, etc. kunnen deze overbrugd worden, waardoor de balans kan overslaan naar de voordelen welke MKMO-ontwikkeling biedt.

In een recent rapport 'Small Matters' van de International Labour Organisation (2019), welke gebaseerd is op data van 99 landen, blijkt dat 70% van alle werkgelegenheid gecreëerd wordt door de MKMO. De MKMO

SER Advies MKMO – 23 oktober 2019, blz. 4

leveren meer werkgelegenheid in armere landen en minder in rijkere landen. In de regio Latijns Amerika en het Caribisch gebied zorgen bedrijven met maximaal 9 personen voor iets meer dan 60% van de totale werkgelegenheid.¹ Ook blijkt dat de informele sector wereldwijd groter is dan voorheen werd aangenomen en dat 62% van alle werkgelegenheid in de informele sector is te vinden. Daarbij is de informele sector in armere landen veel groter dan in rijkere landen.

Het ILO rapport komt tot de volgende belangrijke conclusie: *In summary, the new ILO database provides empirical evidence that the smallest enterprises and the self-employed, largely in the informal sector, are by far the most important drivers of employment. This finding is highly relevant to the design of programmes aimed at promoting job creation, start-ups, and the formalization of enterprises and of the workers they employ. Key aspects of the world of work, such as job creation, job quality and enterprise productivity, need to be considered from the perspective of the smallest economic units, for these represent the largest share of employment.*²

Om bovengenoemde redenen heeft de SER -gelet op haar taakstelling- gemeend om ongevraagd advies uit te brengen aan de regering in het kader van MKMO-ontwikkeling, waarbij adviezen voor zowel de korte als de lange(re) termijn worden gepresenteerd. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen acties die weinig of geen initiële financiering behoeven (bijv. wet- en regelgeving, fiscale faciliteiten) en acties met ruime financieringsbehoefte (krediet, infrastructuur).

De SER heeft onder meer de volgende (methodische) stappen genomen om te komen tot het in dit document vervat advies:

7 Werkwijze ter formulering van het advies

1. Interne discussies over enkele basis aspecten van de MKMO-sector om de opdracht goed te formuleren, waaronder de definitie van MKMO, de tijdshorizon voor het advies, en de aanpak;
2. Bestudering van diverse bronnen over diverse facetten van de MKMO sector in Suriname, de regio en

¹ In Suriname leveren de MKMO buiten de centrale overheid meer dan 70% van de werkgelegenheid.

² Vertaling Engelse tekst: Het nieuwe databestand van de ILO toont de op waarneming gebaseerde werkelijkheid, dat de kleinere ondernemingen en de eigenwerkers, voornamelijk in de informele sector werkzaam zijn, maar verreweg de belangrijkste drijvende kracht zijn voor werkgelegenheid. Deze constatering is zeer relevant voor het ontwerpen van programma's gericht op het bevorderen van werkgelegenheid, nieuwe banen, opstarters, en het formaliseren van ondernemingen en hun werknemers. Sleutelaspecten van de taakstelling, zoals het scheppen van werkgelegenheid, kwaliteit van banen en ondernemingsproductiviteit, dienen te worden overwogen vanuit het perspectief van de kleinste economische eenheden, aangezien deze het grootste deel van de werkgelegenheid vertegenwoordigen.

		<p>internationaal;</p> <p>3. Een sub-groep van de SER heeft met medewerking van consultants data verzameld en exercities uitgevoerd m.b.t. de MKMO-sector;</p> <p>4. Prof. Dr. W. Roseval is als expert aangetrokken om zijn kennis en ervaring te delen met de SER m.b.t. MKMO-ontwikkeling (i.h.b. belemmeringen en kansen), het raamwerk voor een hearing met stakeholders en richtlijnen voor interviews met individuele resource persons;</p> <p>5. Consultaties met een aantal stakeholders door middel van hearings;</p> <p>6. Enkele resource persons zijn <i>one-on-one</i> geïnterviewd;</p> <p>7. De resultaten van de exercities, (kwantitatieve) dataverzameling, hearings, interviews, (best) practices in de regio en daarbuiten, en uitgewerkte opvattingen van SER-leden zijn verwerkt in dit advies;</p> <p>8. Dit advies is eerst door een sub-commissie MKMO van de SER voorbereid, daarna door de commissies Sociaal Economisch Beleid en Sociaal Economische Planning is gescreend en afgerond, en vervolgens in de plenaire vergaderingen van de SER d.d. 8 en 22 oktober is behandeld en goedgekeurd.</p>
8	<p>Bevindingen van de SER m.b.t. MKMO ontwikkeling</p>	<p><u>Bevindingen</u></p> <p><u>1. Huidige situatie</u></p> <p>Disproportionele afhankelijkheid van de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen met weinig toegevoegde waarde aan exportproducten</p> <p>Het overgrote deel van de nationale economie (m.n. op gebied van deviezeninkomsten en staatsinkomsten) is afhankelijk van de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen. Dit verschaft relatief weinig werkgelegenheid en biedt beperkte kansen voor een opwaartse sociaal-economische mobiliteit. Daarnaast is deze vorm van exploitatie de voorloper van processen met weinig toegevoegde waarde, terwijl er bodem-uitputtende exploitatie en</p>

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

milieuschade ontstaat. Dit impliceert dat er sprake is van een geringe mate van productdifferentiatie, prijsafhankelijkheid en perfecte concurrentie op wereldschaal, weinig import, toepassing en verbetering van technologie en innovatie.

Echter, absolute inbreng van staatsinkomsten door grootschalige exploitatie en de accommodatie bij de overheid v.w.b. emplooi, hebben structureel een bias (vervorming) in het nadeel van MKMO's blootgelegd. Dit is te zien in diverse graadmeters voor bedrijvigheid, competitiviteit, etc. die allemaal aantonen dat de MKMO-sector stuit op een aantal zaken die de verdere ontwikkeling van deze sector en daarmee gepaard gaande haar concurrentievermogen wordt belemmerd.

Belemmeringen voor MKMO's

Belemmeringen voor MKMO's zullen variëren per bedrijfstak als het gaat om de impact. Echter, over het algemeen kunnen de volgende belemmeringen opgesomd worden voor deze sector:

- Omslachtige, kostbare en langdurige processen om titels op geschikte grond te krijgen.
- Het verkrijgen van kapitaal is erg moeilijk en kostbaar; lokale banken hebben weinig inzicht in specifieke risico's en eisen derhalve (on)roerende goederen als onderpand, terwijl hun procedures en aflossingstermijnen niet zijn ingesteld op (beginnende) MKMO's.
- Het verkrijgen van technologie is vaak kostbaar en tijdrovend.
- Infrastructuur is gebrekkig of niet aanwezig, en de bijbehorende publieke dienstverlening is vaak laag in zekerheid (combinatie van betaalbaarheid, betrouwbaarheid en beschikbaarheid), in het bijzonder als het gaat om electriciteits-, water- en telecommunicatiediensten.
- Er wordt weinig onderzoek en ontwikkeling gestimuleerd en verricht, i.h.b. als het gaat om het aandragen van marktoplossing voor bestaande problemen.
- Er zijn beperkte gerichte (en diepgaande) trainingsmogelijkheden.
- De lokale markt is klein, en er is (mede daarom) weinig incentive voor ondernemers om (verre gaande) vormen van samenwerking t.b.v innovatie, efficiëntie, synergie voordelen, marktvergroting,

risicospreiding, etc. aan te gaan.

- Voor het verkrijgen van vergunningen, het doen van belastingaangiften, verkrijgen van nutsvoorzieningen, etc. bij de overheid zijn er vaak omslachtige, niet transparante, en niet te volgen processen in werking die meerdere actoren, vaak verspreid over meerdere overheidskantoren, behelzen.

2. Verwachte ontwikkelingen

Hoewel de goud- en oliesector nu nog de boventoon voert in het economisch bestel, vanwege het hoge directe financieel rendement en forse directe buitenlandse investeringen, is de uitputting van de bestaande en bekende goudreserves over 10-20 jaar te verwachten. Daarnaast is er lokaal, regionaal, maar ook internationaal een positieve trend te bespeuren voor:

- Voedselveiligheid: biologisch verantwoord geteelde groente, fruit
- Verhoogde consumptie van natuurlijke visvangst en visproductie
- Veiliger werkomstandigheden (o.m. minder gebruik van chemicaliën).
- Milieuzorg, waaronder bescherming en behoud van bodem, water, bos, flora en fauna
- *Adventure*, cultuur en natuur toerisme in plaats van *leisure* toerisme
- Alternatieve geneeswijzen, waaronder het gebruik van medicinale planten
- Toepassing van biologisch materiaal als vervanging van metalen en kunststoffen

Lokaal en internationaal onderzoek hebben uitgewezen dat deze trends optimaal benut kunnen worden door goed gestimuleerde en goed georganiseerde MKMO, die elk in hun respectieve sector als één organisme optrekken. Dit sorteert dan tegelijkertijd vele significante kansen – als werknemer en als ondernemer – voor bijzondere groepen als vrouwen, laaggeschoolden, inheems en marrongroepen, mensen met een beperking.

3. Een beperkt aantal sectoren bieden de beste ontwikkelingskansen

Een selectie van sectoren sluit aan op het gestelde in punt 2 en hebben de grootste hefboomwerking om de meeste MKMO bedrijven te realiseren en dus de meeste ontwikkelingskansen aan te bieden – ook voor de bijzondere groepen:

- Agrarische en visserij sector en bijbehorende agro-industrie met ca. 17.000 bedrijven, die over grond beschikken.
- Bosbouw sector: subsectoren houtwinning en houtverwerking met goede kansen voor houtverwerking i.p.v. export van rondhout. Ook de niet-hout subsector met milieuvriendelijke bosexploitatie (medicinale planten, natuurtoerisme, carbon credits). Bovendien is het investeringsrendement in deze sectoren zeer hoog, vanwege geringe investeringen per arbeidsplaats, en kan hiertoe externe financiering worden verkregen (zie o.m. bijlage 1).
- Verwerkingsindustrieën met import van grondstoffen zoals bouwrijverheid, voedsel, textiel, e.d..
- Toerisme sector met een potentie van 250.000 toeristen op jaarbasis: horeca, transport, handicrafts, tour operators, welzijn resorts.
- Intensieve preventieve gezondheidszorg en sport.
- Informatie en Communicatie Technologie (ICT) –inclusief *Creative Industries*- sector als service verlener voor andere sectoren en als leverancier van (export) producten en -diensten.
- Transportsector gebruik makende van het lokaal potentieel voor dienstbetoon aan het aeronautische en maritieme verkeer.

4. Doelgerichte en geïntegreerde bevordering van MKMO

Bijdrage van MKMO Ontwikkeling

Doelgerichte en geïntegreerde bevordering van MKMO, middels een Actieplan, past goed binnen het OP 2019-2023, uitgaande van de Vier Pijlers en de grote potentiële bijdrage van MKMO hiertoe:

1. Versterking ontwikkelingscapaciteit: vooral via HRD, training, infrastructuur, krediet, fiscale voorzieningen
2. Noodzaak diversificatie: bevordering duurzame sectoren
3. Sociale vooruitgang: inkomensspreiding, werkgelegenheid, gezondheidszorg, huisvesting, voedselveiligheid
4. Duurzame benutting en bescherming van het natuurlijk milieu

Ter realisatie van Specifieke, Meetbare, Acceptabele, Realistisch uitvoerbare, en Tijdgebonden doelen, is de uitvoering van een Actieprogramma MKMO nodig voor:

- a. Verantwoorde werkgelegenheid, arbeidsinkomen, nationaal inkomen:
- b. Vergroting concurrentiekracht: stabiliteit, betalingsbalans
- c. Zorg voor de mens: armoedebestrijding, mensontplooiing
- d. Milieuzorg: behoud en bescherming van het natuurlijk milieu

Voordelige factoren van MKMO: Interne Sterkten & Externe kansen, overwegend in duurzame productiesectoren

1. Kansen voor arbeidsinkomen en ontplooiing van menskracht, i.h.b. voor achtergestelde groepen m.n. voor microbedrijven, gekoppeld aan armoedebestrijding.
2. Geringe investeringen per arbeidsplaats: van belang vanwege geringe nationale besparingen.
3. Gunstig hoge coëfficiënt: Nationaal inkomen/Kapitaalsinvestering.
4. Continuïteit met flexibiliteit en nationale beheersbaarheid.
5. Bijzondere kansen voor vrouwen, binnenlandbewoners en andere traditioneel achtergestelde groepen.
6. Minder milieuschade, m.u.v. goudwinning, zand- en schelpafgravingen.

Nadelige factoren van MKMO: Interne Zwakten & Externe Bedreigingen

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: jmro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

1. Bij Micro en Kleine ondernemingen kan kleinschaligheid leiden tot laag technologisch niveau & geringe specialisatie, lage productiviteit, hoge kostprijs, onderbenutting van natuurlijke hulpbronnen, e.d. vergeleken met Middelgrote en Grote ondernemingen.
2. Zwakke input en outputmarketing bij afwezigheid van Kernbedrijven of outgrowers relaties.
3. Zwakke nationale financieringscapaciteit vanwege geringe nationale private besparingen en negatieve overheidsbesparingen.

Sterkten en zwakten per genoemde MKMO sector zijn opgenomen in bijlage 4. In bijlage 5 zijn de conclusies en aanbevelingen van een analyse van de agrarische sector uit 2018 opgenomen; dat onderschrijft vele van de bovenaangehaalde punten.

Ervaringen met MKMO activiteiten

De overheid en het bedrijfsleven beseffen al heel lang dat de MKMO sector belangrijk is en er zijn dan ook diverse initiatieven genomen om deze sector te bevorderen. Vaak betreft het dan kredietfaciliteiten, ondergebracht bij de lokale banken, zoals het Fonds Technische Bijstand Particuliere Sector (NOB), het Investeringsfonds (NOB), het EU rijstkredietfonds (Landbouwbank), het Micro Kredieten Programma (DSB) en het Agrarisch Kredietfonds (Landbouwbank) en het Garantiefonds Suriname voor Bedrijfskredieten (NOB).³ Thans is er een speciaal daartoe opgericht MKO-fonds ondergebracht bij het Ministerie van HIT, waarbij de middelen gezocht worden bij de lokale banken. De ervaringen wijzen uit dat fondsen sec voor de kredietverlening niet voldoende zijn en dat zulke initiatieven vaak niet het beoogde effect hebben d.w.z. geen substantiële groei van bedrijvigheid en werkgelegenheid opleveren. Dat komt omdat er tegelijkertijd andere complementaire beleidsmaatregelen en ondersteunende maatregelen nodig zijn. Commerciële banken zijn (qua regelgeving en expertise) minder goed in staat om leningen aan MKMO's in de productiesectoren te verstrekken. Vele ministeries bezitten helaas ook niet voldoende capaciteit om MKMO's te begeleiden. De meeste fondsen hebben op zichzelf onvoldoende kapitaal en capaciteit voor beoordeling en begeleiding van de MKMO sectoren. Onderlinge samenwerking van alle relevante stakeholders is hierbij een 'must'. De oprichting van het tripartite *Suriname Business Forum* (met wettelijke basis sinds 2006) is hierbij van eminent belang

³ Officieel was dit fonds ondergebracht in een stichting en heet dus Stichting Garantiefonds Suriname voor Bedrijfskredieten.

geweest. Samen met haar werkarm *Suriname Business Centre* heeft het SBF goed werk verzet, wat niet verloren mag gaan. Dit alles pleit voor bundeling van bestaande fondsen en expertise, aangevuld met flankerend beleid en goed stakeholders overleg, opdat een behoorlijke stap voorwaarts gemaakt kan worden.

Actiegebieden voor interventies ter bevordering MKMO, globaal overzicht:

	Financieringsbehoefte gering	Financieringsbehoefte ruim
Korte termijn	Beschikbaarheid natuurlijke hulpbronnen (gronduitgifte en concessies) Wet- en regelgeving Fiscale faciliteiten Kennis en technologie (R&D, HRD) Tijdelijke importbeperking (waar nodig)	Betere kredietverlening Fonds technische bijstand MKMO Betere inputvoorziening Elektriciteitsvoorziening Marktondersteuning
Middellange en Lange termijn	Beschikbaarheid natuurlijke hulpbronnen Fiscale faciliteit Beroepsgericht onderwijs Afvloeiën ambtenaren	Betere kredietverlening Infrastructuur (incl. ICT) Betere inputvoorziening Kennis en technologie (R&D, HRD)

Akties met een ruime financieringsbehoefte

- Investeringsprogramma
  - De financiering van duurzame MKMO vereist een goed gestructureerde aanpak, met een fors (US\$ 40 miljoen/jaar) investeringsprogramma en samenwerking tussen de overheid en de private sector. Uitvoering van dit investeringsprogramma kan plaatsvinden vanuit de NOB m.n. beoordeling, toewijzing, administratie en toezicht op bedrijfsinvesteringen.
  - De private sector kan binnen het investeringsprogramma keten-ondersteuning bieden via

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

inputvoorziening, industriële verwerking en afzet.

- De sectorale ministeries: HIT, LVV, ROGB, NH en Financiën kunnen ondersteunen via gronduitgifte, vergunningen, onderzoek, training, fiscale faciliteiten, concessies, en fysieke infrastructuur.
- Realisatie van een MKMO investeringsprogramma per subsector kan o.m. via multilaterale financiering (EU, IDB, IsDB, WB, CDB). Hierbij dient echter gekozen te worden voor concentratie van fondsen bij de Nationale Ontwikkelings Bank i.p.v. versnippering van fondsen over meerdere instanties, waaronder commerciële banken en overheidsinstellingen. Dit heeft te maken met het feit dat de NOB als ontwikkelingsbank gericht is op het verlenen van kredieten binnen een ontwikkelingscontext en als gevestigde institutie vertrouwen heeft van andere bancaire instellingen en potentiële donoren. Daarbij dient evenwel aangetekend te worden dat de NOB zoveel mogelijk versterkt moet worden om haar taken optimaal te kunnen uitvoeren, omdat het niet alleen gaat om kredietverlening, maar ook om training en begeleiding van MKMO (zogenoemde *supervised credit*). Het betekent dat bestaande MKMO fondsen en kredietfaciliteiten overgeheveld dienen te worden naar de NOB, zodat er een sterk centraal instituut is (althans wordt opgebouwd) dat de MKMO sector maximaal kan stimuleren en faciliteren. De NOB dient daarbij nauw samen te werken met relevante stakeholders, waaronder het Suriname Business Forum en sectorministeries.

Concipiëring van een investeringsprogramma MKMO

De NOB dient een Actieplan voor bevordering en financiering van het MKMO te formuleren, waarbij met name het Planbureau, de Planraad en andere relevante stakeholders werkgelegenheids- en andere data aanleveren. Een voorbeeld van een investeringsprogramma is opgenomen in bijlage 6.

Akties met een geringe financieringsbehoefte

Naast kredietverlening zijn overige instrumenten nodig, die weinig of geen initiële financiering vereisen, waaronder:

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

- clusters van gronduitgifte in onbenutte arealen van niet actieve overheidsbedrijven te: Mariënburg, Victoria, Phedra, Baboenhol, Stipris, bij voorkeur gekoppeld aan kernbedrijven.
  - fiscale faciliteiten, i.h.b. ontheffing invoerrechten op investeringsgoederen, verlaging inkomstenbelasting, verlaging winstbelasting voor startende ondernemers, e.d.
  - gronduitgifte bij onderbenutte agrarische staatsbedrijven met de nodige infrastructuur: SO Mariënburg, Victoria, Phedra, Baboenhol, Stipris.
  - Uitgifte van visvergunningen en houtconcessies
  - Koppeling van MKMO bevordering aan een meer productieve inzet van onderbenutte arbeidspotentieel
- Incentieven en Fiscaliteit
- Productiebevorderende maatregelen moeten worden geïdentificeerd door de productiesector m.b.v. economische en fiscale deskundigen ter garandering van goed geformuleerde, onderbouwde, en op hun effecten doorberekende voorstellen.
    - Vooral nieuwe of reeds actief internationaal georiënteerde bedrijven maximaal faciliteren door middel van drastische reducties of vrijstellingen op invoerrechten en exportheffingen;
    - bijzondere faciliteiten en voorzieningen t.b.v. “start-ups” die oplossingen aandragen voor bestaande problemen (bv bijdragen aan het significant vergroenen van de economie), opgezet worden buiten de kuststrook, gebruik maken van innoverende ideeën en technologieën.
  - Incentieven moeten een conditioneel (voorwaardelijk) progressief karakter hebben, d.w.z. naarmate de performance op basis van enkele vooraf bepaalde indicatoren beter is geworden, wordt de incentive ook groter (een conditioneel regressief karakter is ook mogelijk, viz. naar gelang de performance verbetering uitblijft, des te minder de incentive over de komende periode wordt). De performance audit en de performance uitkering worden gedaan door respectievelijk het productiviteitsinstituut (private instelling, of accountant) via het SBF en het

verantwoordelijke ministerie. Dit systeem is weergegeven in bijlage 7.

- o Enkele voorbeelden van incentieven die gebruikelijk zijn voor initiatieven die binnen afzienbare tijd gepland zijn om gerealiseerd te worden zijn opgenomen in bijlage 8. Daarnaast geeft bijlage 9 een overzicht van incentieven in de Caribische regio.

- Onderzoek en Ontwikkeling

- o Toepassen van o.a. alternatieve business modellen en proefbedrijven, gekoppeld aan private-public partnerschap voor onderzoek en product development en om nieuwe mogelijkheden aan te geven die meer dynamiek binnen MKMO teweeg brengen. Elk van deze programma's moet een specifiek doel nastreven op het gebied van de ontwikkeling en toepassing van wetenschap en technologie ter oplossing van problemen op bijna ieder gebied, z.a. landbouw, visserij, bosbouw, import-gebaseerde industrie, gezondheid, energie, communicatie, informatietechnologie, enz.

- Toegang tot kapitaal:

- o Het vergemakkelijken van de toegang van MKMO tot financiële bronnen, zowel in de overheidssfeer, als in de particuliere commerciële sfeer, als ook bij instituten die hier te lande opereren en fondsen beschikbaar stellen en zullen stellen voor bedrijfsinitiatieven, in het bijzonder voor MKMO. Dit kan via:

- kredietgarantiestelsel dat het nakomen van financiële verplichtingen zijdens de MKMO helpt garanderen;
- een goed doordacht en werkbaar systeem dat inspeelt op investeringsvermogen, draagkracht, meerdere vormen van zekerheden (in overleg met het bank- en kredietwezen);
- optimale benutting van lokaal beschikbare internationale fondsen;
- verruiming van terugbetaalperiodes binnen het monetair en fiscaal toelaatbare of haalbare.
- Technische assistentie bij formulering van projectinvesteringen (Fonds Technische

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

		<p>Bijstand NOB).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Overheidsprocessen</u><ul style="list-style-type: none"> ○ Beleid met betrekking tot het buitenland: op de internationale markten (te beginnen met de regionale) als overheid zorgdragen voor een stimulerende omgeving voor onze MKMO om snel, marktrelevante informaties te verkrijgen die te maken hebben met de regionale dan wel internationale concurrentiekracht. Het onderhandelingsmechanisme van de staat moet in handelsblokken ingezet worden zodat de bedrijven daar voordeel van kunnen hebben.
10. Adviezen voor de middellange en lange termijn	Akties met een ruime financieringsbehoefte	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Human Resource Development</u>:<ul style="list-style-type: none"> ○ Aanbieden van professionele ondersteuning: trainingsprogramma's op maat faciliteren dwars door de sector, teneinde het ondernemerschap qua efficiëntie, kwaliteit, creativiteit, innovatietechnologie, en marktgerichtheid krachtig te ondersteunen en te begeleiden. ○ Het garanderen van begeleiding binnen de MKMO sector, i.h.b. start-ups, met het doel een grotere kans op overleven en ontwikkeling. ○ Sector specifieke trainingen moeten aangeboden worden, of tenminste een facilitering verkrijgen door bv de kosten deels te subsidiëren. ○ Ook basistrainingen, zoals boekhouden, business modellen, computervaardigheden, etc. moeten tegen zeer redelijke tarieven en betalingsvoorwaarden aangeboden worden over het hele land. ▪ <u>Waardeketen analyses</u>:<p>Voor specifieke producten die reeds geproduceerd worden maar nog niet voldoende marktgroei gekend hebben moeten er value chain (waardeketen) analyses verricht worden, c.f. de recente analyse voor productie en verwerking van ananas. Een dergelijk systematisch onderzoek legt alle actoren bloot, alsmede de</p>

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

belemmeringen die er binnen de complete productketen opdoemen en kostenverhogend werken. Een actieplan opgesteld n.a.v. deze analyse is erop gefocust om deze problemen in de waardeketens op te lossen om te komen tot een situatie waarbij kosten zo laag mogelijk worden gehouden, een hechter netwerk gecreëerd is met betere afstemming, marktvergroting plaats kan vinden, en ondernemers niche producten en service verlening kunnen aanbieden. Dergelijke analyses kunnen verricht worden vanuit vakministeries met financiering afkomstig van instituten als FAO.

Akties met een geringe financieringsbehoefte

▪ Wetgeving

- De trend van certificeren van producten, productieprocessen en ondernemingen dient krachtiger gestimuleerd en ondersteund te worden. De overheid moet wettelijk de standaarden voor verschillende producten vastleggen met zgn. certificeringssystemen. Dit houdt het kwaliteitsniveau op peil en voorkomt oneerlijke concurrentie. Enkele producten zijn tour operatng, groente en fruit, vis en vlees, verwerkte houtproducten, en ICT services.
- Zonering om aan te geven welke gebieden bestemd worden voor het voortbrengen van een bepaalde mix van producten (en dus producties met conflicterende belangen uitsluit) is noodzakelijk.

* Business cluster beleid

- De overheid moet een expliciet beleid voeren om business cluster te bevorderen. Dergelijke clusters zijn gefocust op de complete *value chain* van een bepaalde product(groep) op één geografische locatie. Een dergelijke cluster bestaat uit kleine en grotere bedrijven, instituten, en (voor die productgroep) relevante overheidsinstanties. Deze actoren werken samen op diverse gebieden, zoals marketing, internationaal netwerken, productontwikkeling, marktonderzoek, technologie toepassing, etc. Er zal een hechte samenwerking tot stand moeten worden gebracht

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

tussen de productiebedrijven en (kennis)instituten die zich met het domein van de productie daadwerkelijk bezig houden. Behalve de vaktechnische kennisinstituten moeten ook de op het management en de hele *value chain* gerichte kennisinstituten hun bijdragen (kunnen) leveren aan de verbetering van kwantiteit en kwaliteit van de productie. De cluster wordt gemanaged door een organisatie bestaande uit vertegenwoordigers uit de cluster zelf, waarbij benchmarking in de cluster en de mate van samenwerking wordt voorzien van incentives (zie wederom bijlage 7).

- industriële starters kunnen in clusters samenwerken aan vormen van produceren en verwerken, handling en *packaging* processen, waarbij industriële bedrijven met meer ervaring, inzichten en technische capaciteit een benchmark functie vervullen (zie bijlage 10)

▪ Overheidsprocessen

- *Business process re-engineering*: de overheidsprocessen moeten zo sterk mogelijk vereenvoudigd worden, als het gaat om het opstarten van een onderneming, verkrijgen van vergunningen, bekomen van informatie, of elke andere overheidsbemoëienis, (met zo min als mogelijk tussenpersonen en verschillende afdelingen, departementen, en ministeries), transparant worden gemaakt (bv door het plaatsen van deze processen op een website waarop tevens te zien is wat de status van een aanvraag is), ingekort worden (duidelijk moet zijn hoe lang een processtap maximaal mag duren en wie er specifiek voor verantwoordelijk is), en weinig kosten met zich meebrengen voor de ondernemer. Een actieplan hiertoe moet een "systems approach" zijn in plaats van een "ad hoc" of "piecemeal" benadering. Internationale benchmarks moeten leidend zijn voor dit re-engineering proces.

Slotopmerking over de uitvoeringsmodaliteit

Zoals eerder aangegeven zijn er reeds diverse MKMO initiatieven geweest, echter zonder dat dit heeft geleid tot een substantiële toename van met name de werkgelegenheid, economische diversificatie,

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD
(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)
Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120
E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com
Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

importvervanging of export. De SER heeft reeds bij haar opmerkingen over het Ontwikkelings Programma 2017-2021 aangegeven dat de projecties voor de werkgelegenheid de nodige zorgen baren. Implementatie van dit MKMO advies kan de werkgelegenheid echter een behoorlijke structurele stimulans geven. Het gaat daarbij evenwel om een volledige implementatie van het advies en niet om een deelimplementatie. Dat betekent zoals aangegeven: Een jaarlijkse kapitaalinvestering van ca. US\$ 40 miljoen in de MKMO sectoren, concentratie van alle MKMO fondsen bij de NOB, optimale begeleiding van MKMO bedrijven, goed overleg met stakeholders, voldoende flankerend beleid om MKMO bedrijven en projecten ruimte tot ontwikkeling te geven. De NOB dient hierbij behoorlijk versterkt te worden om de MKMO bedrijven de nodige ondersteuning te geven. Voor het flankerend beleid is niet alleen stakeholderoverleg nodig, maar ook commitment om dat beleid te formuleren en te implementeren. Het *Suriname Business Forum* –waarin vakbeweging, bedrijfsleven en overheid participeren- is tot nu toe het wettige instituut dat zich hiertoe het beste leent en m.n ook al het nodige gedaan heeft.⁴ Het SBF verdient verdere ondersteuning, terwijl alle partners in dit publiek-private partnerschap dienen te beseffen dat samenwerking veel meer synergie oplevert dan solo activiteiten.

⁴ De wet op het SBF (2006) stelt “In overweging genomen hebbende dat het nodig is het Suriname Business Forum in te stellen om actief de samenwerking tussen de lokale private sector en de publieke sector te versterken teneinde duurzame economische groei en werkgelegenheid in Suriname te bevorderen”.

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD
(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)
Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120
E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com
Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

11. Bijlage (n)

1. Kengetallen per sector
2. Cijfers met betrekking tot werkgelegenheid
3. Definities voor MKMO in verschillende CARICOM lidlanden
4. Sterkten en zwakten per sector
5. Conclusies en aanbevelingen van de beoordeling van MKMO's in de agrarische sector (2018)
6. Voorbeeld Investeringsprogramma MKMO
7. Incentive framework
8. Toonaangevende incentives wereldwijd voor specifieke lokale ontwikkelingen
9. Incentives in de Caraïbische regio
10. Voorbeeld agro business cluster: a) Marowijne en b) Commewijne
11. De potentie van de ICT sector voor Suriname
12. Referentiedocumenten

Bijlage 1: Kengetallen per sector

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

Hieronder zijn kengetallen gegeven van een aantal relevante sectoren. Per sector zal er uiteraard nog nader onderzoek plaats moeten vinden.

	Investering US\$/ha.	ICOR	Toename BNP US\$/ha./jaar	Toename netto deviezen US\$/ha.	Werkgelegenheids- investering US\$/arbeidsplaats	Toename voltijdse arbeids- plaatsen/ha.	Opmerkingen
Rijst	6.000	4,5	1.333	1.500	60.000	0.1	Dus minstens 10 ha. nodig voor 1 arbeidsplaats
Groentekas	200.000	3	66.667	33.333	5.000	40	
Groenteveld	4.000	1,2	3.333	1.666	800	5	
Bacoven	15.000	1,5	10.000	9.000	15.000	1	
Kookbanaan	22.500	1,5	15.000	5.000	11.250	0,5	
Citrus	8.000	1,5	5.333				
Oliepalm	7.500	2,1	3.571		45.000	1	
Kokos	6.000	1,5	4.000				
Exotisch fruit	8.000	1,5	4.000				
Sierteelt	20.000	1,5	13.333		4.000	5	
	Investering per jaar	ICOR	Toename BNP per jaar		Investering per arbeidsplaats	Toename arbeidsplaat- sen per jaar	
Houtverwerking	100.000.000	2.0	50.000.000		25.000 (verwerking)	4.000	Er is reeds een behoorlijk niveau van kennis aanwezig
Mijnbouw (aardolie en goud)	500.000.000	4.0	125.000.000		400.000	1.250	Cijfers voor grootschalige mijnbouw

Bron: Masterplan Agrarische sector 2015 (Moti Kaplan Consultancy) en diverse businessplannen (China Zhong Heng Tai en Foods Fat & Fertilizers)

ICOR = Incremental Capital Output Ratio = Toename BNP/Additionele investering

Opmerking bij de bosbouw: Uit de export van rondhout wordt nationaal US\$ 44 per kubieke meter verdiend. Bij export van gezaagd hout wordt US\$ 129 per kubieke meter extra verdiend (dus bovenop de US\$ 44).

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

Bijlage 2: Cijfers met betrekking tot werkgelegenheid

Op middellange termijn (2019-2028) zijn ten aanzien van de werkgelegenheid de volgende projecties verwachtbaar bij een goed uitgevoerd beleid voor duurzame ontwikkeling met MKMO in de spits.

	2019	2023	2028	Opmerkingen
Bruto Binnenlands Product: US\$ Mln	4200	4564	5064	Groei BBP: 2,1% per jaar naar schatting
Bevolkingsomvang (TPOP)	590.000	618.830	656.860	Groei gemiddeld: 1,2% per jaar
Bevolking 15 – 60 jaar: 62% van TPOP	365.800	383.670	407.250	62% van Totale bevolking: gem. Groei 1,2%/jaar
Potentiële beroepsbevolking: nog onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	<i>Studie nodig mede vanwege migratie Groei 1,2%/jaar in periode 2019-2028</i>
Participatieratio (gewenste deelname TPOP)	0,40	0,41	0,42	Participatieratio 2019=0.40 =0.65 x 0.62 (bevolking 15-60 jr)
Gewenste actieve beroepsbevolking (assumptie) (Participatie ratio x Totale bevolking)	(236.000)	(253.720)	(275.880)	Wenselijke toename participatieratio: meer vrouwen op de arbeidsmarkt
Practisch te aanvaarden werkloosheid als % van de gewenste actieve beroepsbevolking.	15% (35400)	12% (30.445)	10% (27.590)	Aanvaardbare afname werkloosheid: taakstelling
Actieve beroepsbevolking (saldo)	200.600	223.275	248.290	
Toename werkgelegenheid in de tussenperiode		22.675	25.015	Gewenste actieve deelname
Investerings/arbeidsplaats (US\$/arbeidsplaats)		U\$ 40.000	U\$ 40.000	Werkgelegenheid moet sterk toenemen, maar niet bij overheid
Nodige investeringen (in miljoen) tbv nieuwe arbeidsplaatsen (toename werkgelegenheid)		U\$ 907 M	U\$ 1001	Gemiddeld voor diverse sectoren: schatting
Nodige investering: US\$ milj. gemiddeld /jaar		\$ 227 M/jr	\$ 200 M/jr	Het MKMO fonds kan hierto U\$ 120 mln/jaar. Bijdragen
ICOR		2.5	2.5	Een bedrag van \$ 200 Mln/jaar = circa 5% van BBP gemiddelde ICOR over diverse sectoren
Gem. toename BBP/jaar (in US\$ miljoen/jaar)		91	80	Toename BBP \$ 91 miljoen/jaar = groei BBP met 2.1%/jaar
Betrokkenheid nationale private sector				
Internationale Financieringsinstellingen				
		Neemt toe	Neemt toe	MKMO vergroot de participatie van de private sector
		ja	ja	IDB, IsDB, CDB, EU ontvankelijk voor bevordering MKMO

Bron: ABS volkstelling 2012 (met jaarlijkse aanpassingen) en eigen schattingen SER

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

Bijlage 3: Definities voor MKMO in verschillende CARICOM lidlanden

MEMBER STATE	MICRO	SMALL	MEDIUM
CASME	<ol style="list-style-type: none"> Employees: Less than 5 Investment/Capital: Less than US\$ 25,000 investment in equipment Other: Owner Managed 	<ol style="list-style-type: none"> Employees: Less than 50 Investment/Capital: Less than US\$1.5 Million Annual Sales: Less than US\$3.0 Million 	<p>Either (1) or (4) and (2) or (3):</p> <ol style="list-style-type: none"> Employees: 25 to 50 Investment/Capital: US\$ 50,000 to US\$ 200,000 investment in equipment Annual Sales: US\$ 125,000 to US\$ 750,000 Other: Manufacturing Space: 4,000 sq. ft. (371.6 m²) - 6,000 sq. ft. (557.4 m²)
Antigua and Barbuda		<p>Either (1) or (4) and (2) or (3):</p> <ol style="list-style-type: none"> Employees: Less than 25 Investment/Capital: Less than US\$ 50,000 investment in equipment Annual Sales: Less than US\$ 125,000 Other: Manufacturing Space: Less than 4,000 sq. ft. (371.6 m²) 	
Barbados	<ol style="list-style-type: none"> Employees: Less than 5 Investment/Capital: Less than Belize \$150,000 (US\$ 75,000) investment in equipment Annual Sales: Less than Belize \$500,000 (US\$ 250,000) 	<ol style="list-style-type: none"> Employees: Not more than 25 Investment/Capital: Not exceeding EC\$3 Million (US\$1,111,110) Annual Sales: Not exceeding EC\$2 Million (US\$740,740) Other: Majority owned by Locals 	
Belize	<ol style="list-style-type: none"> Employees: Less than 5 Investment/Capital: Less than Belize \$50,000 (US\$ 25,000) investment in equipment Annual Sales: Less than Belize \$100,000 (US\$ 50,000) 	<ol style="list-style-type: none"> Employees: Less than 25 Investment/Capital: Less than BD\$1,000,000 (US\$500,000) in Paid-up Capital Annual Sales: Less than BD\$2,000,000 (US\$1,000,000) Other: Incorporated under the Companies Act 	<ol style="list-style-type: none"> Employees: 20 – 50 Investment/Capital: Less than Belize \$500,000 (US\$ 250,000) investment in equipment Annual Sales: Less than Belize \$1,500,000 (US\$ 750,000) Other: Manufacturing Space: Less than 5,995 sq. ft. (550.4 m²)

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: socialeconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

	50,000) 4. Other: Owner Managed	(372 m2)	sq. ft. (557 m2)
Dominica			
MEMBER STATE	MICRO	NO LEGAL DEFINITION	
		SMALL	MEDIUM
Grenada		1. Employees: Not more than 25 2. Investment/Capital: Paid up Capital or Net Assets not exceeding EC\$1,000,000 (US\$370,370) 3. Annual Sales: Not exceeding EC\$2,000,000 (US\$740,740) 4. Other: More than 75 per cent owned by nationals Any 2 of the following:	
Guyana		1. Employees: Not more than 25 2. Investment/Capital: Assets not more than GY\$20,000,000 (US\$100,000) 3. Annual Sales: Not more than GY\$60,000,000 (US\$300,000)	
Jamaica	1. Employees: Not more than 5 2. Sales: Not exceeding J\$10,000,000 (US\$89,814)	1. Employees: 6 – 20 2. Sales: Between J\$10,000,000 and J\$ 50,000,000 3. (US\$89,814-US\$449,072)	1. Employees: 21 – 50 2. Sales: Between J\$50,000,000 and J\$150,000,000 3. (US\$449,072-US\$1,347,216)
St. Kitts and Nevis		1. Employees: Not more than 25 2. Investment/Capital: Paid up Capital or Net Assets not exceeding EC\$1,000,000 (US\$370,370) 3. Annual Sales: Not exceeding EC\$2,000,000 (US\$740,740) 4. Other: Locally owned	
St. Lucia	1. Employees: Not more than 5 2. Net Assets: Less than US\$27,778 (EC\$75,000) 3. Sales: Less than US\$37,037 (EC\$100,000) 4. Locally Owned	1. Employees: Not more than 50 2. Net Assets: Less than EC\$500,000 (US\$185,185) 3. Sales: Less than EC\$1,000,000 (US\$370,370) 4. Locally Owned	
St. Vincent and the Grenadines		1. Employees: Not more than 50 2. Investment/Capital: Not exceeding EC\$500,000 (US\$185,185)	

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

	3. Annual Sales: Not exceeding EC\$1,000,000 (US\$370,370)		
	4. Other: Majority Locally Owned		
Suriname	NO LEGAL DEFINITION		
Trinidad and Tobago	1. Employment: Less than 5 2. Investment/Capital: Assets Less than TT\$250,000 (US\$38,700) 3. Annual Sales: Less than TT\$250,000 (US\$38,700)	1. Employment: Less than 25 2. Investment/Capital: Assets Less than TT\$1,500,000 (US\$232,200) 3. Annual Sales: Less than TT\$5,000,000 (US\$774,000)	1. Employment: 26 – 50 2. Investment/Capital: Assets between TT\$1,500,000 – TT\$5,000,000 3. US\$232,200 – US\$774,000 4. Annual Sales: Between 5. TT\$5,000,000 – TT\$10,000,000 US\$774,000 - US\$1,547,988

Bron: Interim draft MSME Regional Policy. Caricom, 2016

Bijlage 4: Sterkten en zwakten per sector

	Interne sterkten	Interne zwakten	Externe kansen	Externe bedreigingen
Agrarisch en agro-industrie	Beschikbaarheid natuurlijke hulpbronnen (grond, water, gunstig klimaat) Beheersbaarheid Duurzaamheid / continuïteit	Technologie en kennis Weinig specialisatie Kleinschalige lokale markt Onvoldoende fiscale voorzieningen Onvoldoende krediet	Importervanging Exportmarkten (m.n. Caricom)	Exportconcurrentie Ziekten en plagen
Bosbouw met industrie	Beschikbaarheid natuurlijke hulpbronnen (grond, water, gunstig klimaat) Beheersbaarheid Duurzaamheid / continuïteit	Technologie en kennis Onvoldoende fiscale voorzieningen Onvoldoende krediet Gebrekkige infrastructuur	Exportmarkt Hout en NTFP producten	Exportconcurrentie Ziekten en plagen
Mijnbouw en energie	Beschikbaarheid natuurlijke hulpbronnen Beschikbare arbeid	Technologie Nationale besparingen	Exportmarkt Foreign Direct Investment	Exportconcurrentie Niet duurzaam Milieuschade
Import gebaseerde industrie	Beschikbare arbeid Duurzaam	Technologie en kennis Onvoldoende fiscale voorzieningen Onvoldoende krediet Kleinschalige lokale markt	Importervanging Exportmarkten (m.n. Caricom)	Exportconcurrentie Infrastructuur Milieuschade (bij vuile industrie)
Commerciële diensten (toerisme, horeca, ICT)	Beschikbare arbeid Beheersbaarheid Duurzaam	Kennis Organisatie en wetgeving	Exportmarkt	Exportconcurrentie Arbeidsmarkt

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

Niet-commerciële diensten	Beschikbare arbeid Beheersbaarheid Duurzaam	Kennis Onvoldoende krediet	Buitenlandse vraag	Exportconcurrentie
---------------------------	---	-------------------------------	--------------------	--------------------

---

Bijlage 5: Assessment of the MSME in the Agriculture sector of Suriname. A study of five sectors in four districts (SBF, SITPO, February, 2018)

10.2 Conclusions and Recommendations

According to the results from the survey and the interviews with the MSME (farmers), authorities (DC's) and representatives of organizations and analysis and opinion of the consultants the conclusions are that the MSME in the 5 identified (sub)sectors as part of the agriculture sector need support on:

1. Sales, marketing, market consolidation, expansion of market and new market opportunities:

- a. Assistance in market intelligence with optimal product and market combination to discover new export markets for primary agricultural products and processed products.
- b. Assistance in labelling and standards.

2. Collaboration:

- a. Strengthening collaboration between the farmers, MSME, enhance cooperation in the agriculture sector.
- b. Strengthening collaboration between the farmers, MSME, cooperatives and other stakeholders together and also with the various departments (LVV, RO, HI&T, Finance, VEAPS, APSS, a.o.)
- c. Clustering various/common activities.

3. Financial issues:

- a. Access to credit with lower interest rates.
- b. Possibilities for other credit facilities.
- c. Tax facilities: tax holidays, decreasing income tax when hiring labour.
- d. Collective purchasing of inputs.

4. The necessity of technical support in:

- a. The establishment of processing factories for the processing of primary agricultural products to end products (example: processing tomatoes to ketchup).
- b. Solar panels for the interior and districts –solar energy.
- c. Water filters for good and healthy drinking water.
- d. Dehydrators.
- e. Solar dryers for drying of fruit, vegetables and fish.
- f. Machines for crushing (palm) kernels for the manufacture of oils (household and cosmetic use).
- g. Machine press for the manufacture of oil.
- h. Horticulture/agriculture machines, inputs and equipment:
  - Plowing machines (also for clay soils)
  - Brush cutters
  - Choppers (leaves/branches, for making compost)
  - Insects repressors (solar energy)
  - Shadow mesh and wire mesh for greenhouses
  - Complete greenhouses for the cultivation of horticultural products
  - Grating, shredding, peeling/skinning and other equipment for the processing of cassava
  - Industrial blenders for fruit processing
  - Aqua cultures
  - Hydroponics
  - Production of organic pesticides
- i. Poultry:
  - Slaughter lines for micro and small growers
  - Feed bowls –water bowls
  - Small breeding incubators
  - Slaughter equipment
  - Smoking –ovens

5. Training:

- a. Mechanization techniques
- b. Greenhouse cultivation
- c. Setting up seed banks
- d. Fisheries –shrimps (drying/smoking/filleting etc.)
- e. (Financial) administration
- f. Other relevant training
- g. Virtual network (e-Agriculture):
  - Developing a virtual network focused on capacity building in the use of ICT possibilities.
  - Link up and enhancing MSME (farmers) and processors to markets and connect farmers with buyers.
  - Share information on farming techniques and best farming practices.
  - Build networks between all the stakeholders and promote and enhance the exchange of knowledge.

In addition to the above recommendations it is necessary to execute the following activities as country:

1. Rapid operationalization of the Caribbean Agricultural Health and Food Safety Agency (CAHFSA), under supervision of the Ministry of L.V.V.
2. Establish a fund for micro loans to MSME with lower market interest rate. The purpose of this fund is also that MSME are able to absorb shocks as a result of (inter)national financial and economic developments.
3. Setting up an Agricultural Ecological Zoning (AEZ) program, which will divide the agricultural land into zones based upon ecological, environmental and agricultural characteristics such as topography, climate, land use, crops, water availability, infrastructure, etc.

Bijlage 6: Voorbeeld Investeringsprogramma MKMO

Bij de formulering van een gericht Actieprogramma ter bevordering van duurzame MKMO zijn de volgende actiegebieden van belang ter opheffing van belemmeringen voor de groei van MKMO. Daarbij is van overwegend belang een forse financiering van bedrijfsinvesteringen in een MKMO Fonds met een revoluerend karakter en een eigen inbreng van de belanghebbenden.

Actiegebieden voor interventies ter bevordering MKMO met meer details:

Nodige Voorzieningen	Geringe financiële kosten i.h.b. weinig deviezen	Ruimere financieringskosten	Taak Overheid	Private sector
HRD: menskracht	circa \$ 1 Mln	Eigen inbreng	Training, onderzoek	
Bedrijfskrediet	\$ 120 Mln in 3 tot 5 jaren	Zachte lening via MFI's	Min Fin en Min HIT i.s.m. Min LVV, ROGB	Banken
Infrastructuur		deels eigen inbreng	Drainage & Irrigatie Transport ICT	Kernbedrijven
Industriële verwerking i.h.b. van agrarische producten & IG Industrie		deels eigen inbreng private sector	Fiscale faciliteiten	Kernbedrijven
Output Marketing	eigen private inbreng		Marktonderzoek	Kernbedrijven
Input Marketing	eigen private inbreng		Productontwikkeling	Kernbedrijven
Fiscale incentieven	geen kosten		Vlottende inputs	Kernbedrijven
Onderzoek & R&D	geringe kosten		Toezicht op import	
Natuurlijke Hulpbronnen	geen kosten	Renovatie van infrastructuur Bedrijfsinvesteringen Onderzoek (bijv. geologie)	Directe & indirecte belastingen Sectoraal gespecialiseerde parastatale onderzoeksinstituten	Kernbedrijven
Conclusies & aanbevelingen	Overheid heeft in alle actiegebieden een taak, met overwegend relatief geringe kosten, m.u.v. de zachte lening US\$ 120 Mln voor bedrijfskrediet en infrastructuur.		Privatisering verlaten staatsbedrijven	Kernbedrijven

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

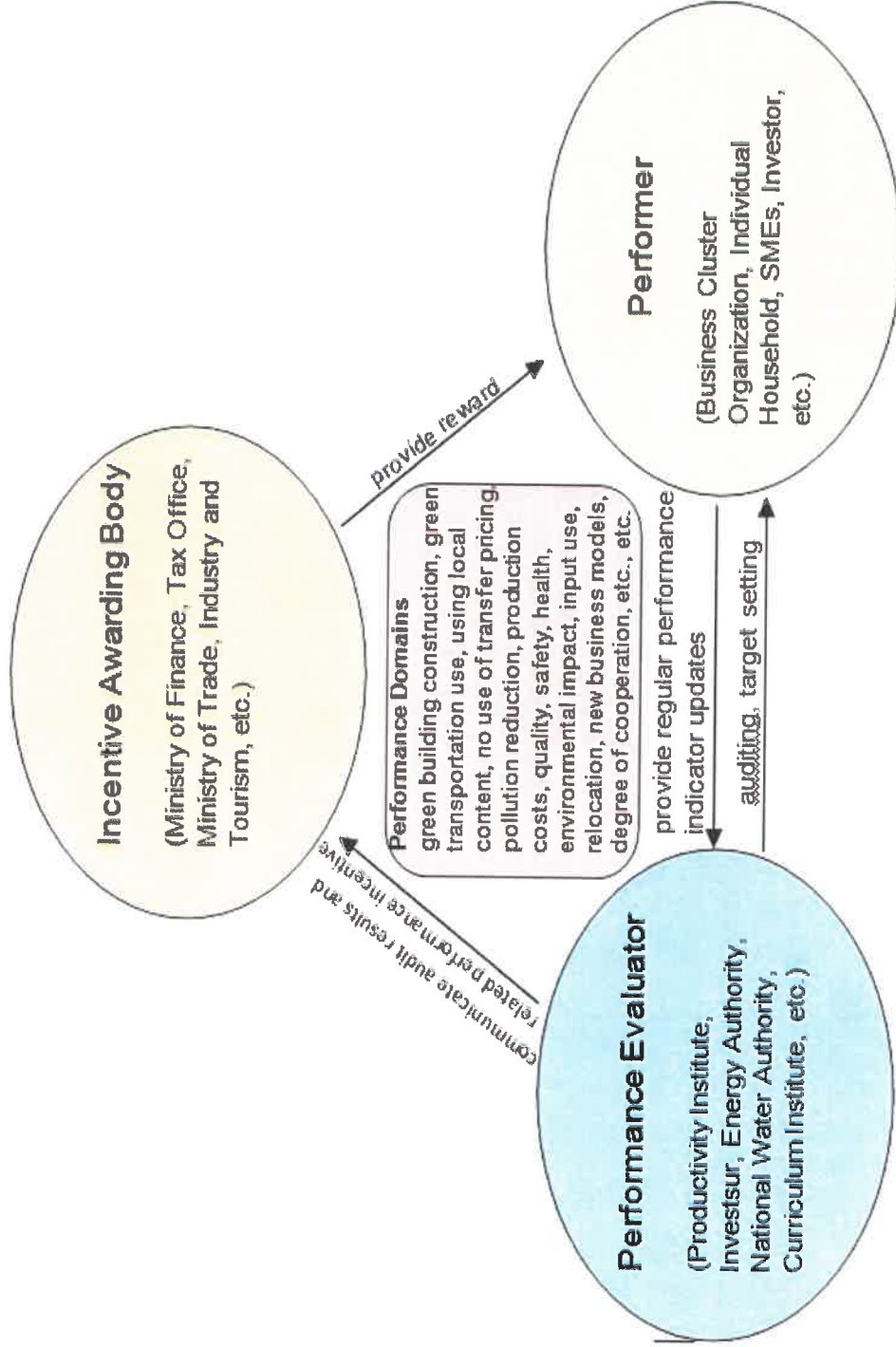
(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

Bijlage 7: Incentive framework

Bron: <https://olin.wustl.edu/EN-US/Faculty-Research/Research/Pages/performance-effects-organizational-architecture.aspx>

Bijlage 8: Toonaangevende incentives wereldwijd voor specifieke lokale ontwikkelingen

Sector/Cluster/Measure	Incentive Type	Example
Industrialization		
Barging Suriname River	PPP	Mozambique
Create Free Zones for several countries	Specific zone assigned	Colombia
	Zone-specific infrastructure	Colombia, Netherlands
	Country's own tax regime is applicable	Colombia
	Investment roadshows	Ireland
Water- and energy intensive industries (with a focus on high-technology, high-value add industries, e.g. renewable energy technology, advanced materials, etc.)	Tax holidays (in case of pioneering companies, full tax exemption for at least 10 years)	Vietnam, Malaysia
	Specific zone assigned	Vietnam
	Zone-specific infrastructure	Colombia, Netherlands
	Enterprise-based training	Singapore
	Investment roadshows	Ireland
Logistics and shipping-related companies	Tax holidays	Norway
	Reduced VAT	Canada, Norway
	Enterprise-based training	Singapore
	Investment roadshows	Ireland
Tourism		
Tourism Clusters	Tax holidays (in case of pioneering companies, full tax exemption for at least 10 years)	Canada, EU
	Cluster-specific infrastructure	Peru
	Security	Colombia
	Joint training of people employed in tourism sector	Singapore
	Preferential credits	Canada, EU
	State guarantees	Canada, EU
	R&D grants	United States

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

Agriculture	Up to 50% of investment revenue is deductible	Costa Rica
	Investment roadshows	Ireland
	Specific zone assigned	New Zealand
	Zone-specific infrastructure	Colombia, Netherlands
	Enterprise-based training	India
	Tariff, duty rebates / waiver on inputs	United States
	R&D grants	United States
	Micro-finance (e.g. for breeder/supply businesses)	India
	Certificate labels	EU
ICT		
Energy		
Energy efficiency		
	Tapajai Hydropower Project	Tariff, duty rebates / waiver on inputs
Enterprise-based training		United States
Rebates on efficiency gains		United States
Tariff, duty rebates / waiver on inputs		United States
Regional interconnected transmission	Tax holiday (full tax exemption for at least 10 years)	Malaysia
	PPP	United States
	Tariff, duty rebates / waiver on inputs	United States
	PPP	United States
Kabalebo Hydropower Project	Tariff, duty rebates / waiver on inputs	United States
	PPP	United States
	Tariff, duty rebates / waiver on inputs	United States
Deploy Smart Grid concept	Enterprise-based training	United States
	Tariff, duty rebates / waiver on inputs	United States
	Enterprise-based training	United States
Deploy renewable energy mix electricity supply for the interior	Tariff, duty rebates / waiver on inputs	United States
	Tariff, duty rebates / waiver on inputs	Panama

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD
 (SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)
 Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120
 E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com
 Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

	Enterprise-based training	Panama
Water		
Execute Masterplans for drainage and Integrated Water Resources Management		
Reduce system losses	Tariff, duty rebates / waiver on inputs PPP Tax incentives Tariff, duty rebates / waiver on inputs	Netherlands Belgium Netherlands Netherlands
Business Cluster		
	Tax, tariff, duty rebates on benchmark achievement Rebates on degree of cooperation in business cluster Tax exemption when moving into business cluster	New Zealand, Sweden New Zealand, Sweden New Zealand, Sweden
Settlement in locations for new urban centers		
	Tax exemption	United States
Utilizing Local Content		
	Tax exemption (e.g. on wages)	China
Micro, Small and Medium Enterprises		
	Micro-finance State-backed guarantees Connect through Ministry of Foreign Affairs with other companies Basic training in business finance and marketing Particular amount (in hours) of legal advice Gamification schemes Business Incubator Programs Grants Tax holidays for pioneering companies or promising business models	Brazil Iceland Netherlands Singapore United States United States Trinidad & Tobago Netherlands Singapore

Bron: Suriname sector competitiveness analysis. Identifying opportunities and constraints to investment and diversification in the Agribusiness and Extractives sectors. World Bank Group, 2017.

Bijlage 9: Incentives in de Caribische regio

In het Eindverslag Werkgroep SBF inzake herziening Investeringswet” (2011), werd onderstaande tabel gehaald. De tabel geeft een overzicht van de incentives in Barbados, Jamaica, Trinidad and Tobago. De opmerkingen in rood zijn van de Werkgroep.

Barbados	Jamaica	Trinidad and Tobago
<ul style="list-style-type: none"> 10 industrial parks with subsidized rent N 9 Training Grants from Barbados Investment and Development Corporation (BIDC) via the Export Grant and Incentive Scheme (assists local and foreign countries with defraying export costs) and the Technical Assistance Program (assists in solving operational problems)N Local businesses granted access to the Small Business Development Centre Manufacturers specifically are assisted via the Export Grant Credit Scheme from the Central Bank of Barbados: covers pre-shipping financial requirements and post shipment credit risks) Offshore companies are taxed at a rate significantly below the normal rate for local companies? Tax holidays are granted according to the percentage of local value added to the item being produced. Enterprises considered highly capital intensive with an investment of US\$25m or higher may be eligible for up to 15 years tax holiday. Stimulans N 2.5% tax rate for export industries thereafter. ? 	<ul style="list-style-type: none"> Modernization of Industry (MOI) Programme: Waiving of GCT chargeable on the acquisition of machinery and equipment directly related to the manufacturing process. 1. AFGESCHAFT Customs User Fee Waiver: Waiving of the Customs User Fee on capital equipment and raw material for the first three years of operation of the entity 2 Accelerated Depreciation/Special Capital Allowance: Writing off of the cost of new capital equipment within a two-year period. (Special allowance on capital expenditure for 50% of full cost in the year of purchase and the remaining 50% the following year). Export Industry Encouragement Act which was designed to encourage export manufacturing to non CARICOM markets: Exemption from income tax for ten years and import duties on raw material and machinery for ten years!!!. Granting of import tax rebate according to percentage of export profits to total profits. Approved Farmer status: Approved applicants verifying their involvement in an agricultural activity are exempted from: Income tax for 10 years; GCT for 10 years on capital equipment; CET and stamp duties on raw material imports; 20% duty on importation of vehicles: Panel vans and pick-ups (not exceeding 2 tons), Trucks (exceeding 2 tons), Tractor heads and tractors !!!!!! Jamaica Export Free Zone Act (Includes manufacturers and service providers) NB. Time bound by WTO rules – Dec. 2006: – to qualify a manufacturer must ensure that all transactions are conducted in US currency in addition to the fact that they are located within the free zone area. Some firms 	<p>Incentives for the Manufacturing Sector dd 17-12-2008</p> <ul style="list-style-type: none"> Exemption from customs duties on the construction of an approved project under the provisions of section 5 (1) of the Fiscal Incentives Act of the Ministry of Trade and Industry. KUNNEN WE HIERAAN KOMEN? Exemption from Value Added Tax under the provisions of the Value Added Tax Act, 1989, Section 44g from the Ministry of Trade and Industry. Exemption from income tax on dividends or other distribution, other than interest, out of profits or gains derived from the manufacture of the approved product during the tax holiday period under section 6 (1) of the Fiscal Incentives Act under the Ministry of Trade and Industry Manufacturing enterprises are allowed duty free treatment on their raw materials, machinery and equipment and in some cases packaging material based upon the provisions of the Third Schedule of the Customs Act, Chapter 78:01 from the Ministry of Trade and Industry. An approved small company is entitled to a tax credit equal to twenty-five percent (25%) of the chargeable profits approved

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: socialeconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

<ul style="list-style-type: none"> Exemption from import duties on parts, raw materials and production machinery. 8 Expedited customs clearance procedures. Bureaucratisch 7 Full and unrestricted repatriation of capital, profits and dividends. ? 6 Subsidized factory space in well planned and fully serviced industrial parks. N 5 Training grant of US \$50.00 per employee per week during the first 18 months of operation. N Coordinated investment approval procedures. N? Companies involved in manufacturing exclusively for export outside of the Caribbean Community (CARICOM) can qualify for benefits as an International Business Company (IBC). These benefits include a tax rate ranging from one per cent to a maximum of 2.5%. benefits include exemption from exchange controls and the duty free import of plant machinery, equipment and raw materials used in the production process. COMBINATIE VAN HET GRONDSTOFFENBESLUIT EN HET AFGESCHAFTE DEEL VAN DE INVESTERINGSWET 4 	<p>outside of the free zone may qualify. To get free zone status a company must (i) be registered under the Companies Act; (ii) export at least 85% of its production, and (iii) receive an approval from the Bank of Jamaica. Exemption from: Income tax on profits in perpetuity; Import duty and licensing fee in perpetuity; Repatriation of foreign exchange without any form of recourse on the part of the government. Jamaica's Free Zones Act allows investors to operate solely with foreign exchange in activities such as warehousing, redistribution, manufacturing, refining, processing, assembling, packaging and services such as insurance and banking. Incentives offered include a 100-percent tax holiday in perpetuity, no import licensing requirements, and exemption from customs duties on construction and raw materials, capital goods, and office equipment. Manufacturing companies operating in the free zones are allowed to sell 15 percent of their production on the local market with the approval of the responsible Bauxite and Alumina Industries Encouragement Act – businesses engaged in “the mining of bauxite or production of Alumina in Jamaica automatically qualify for import duty concessions on capital goods, lubricating oils, grease and other chemicals</p> <ul style="list-style-type: none"> Double taxation treaties are in force with major developed countries OOK BIJ ONS INVOEREN Corporation tax: 33.3% <p>Measures implemented to aid the manufacturing sector as of January 1, 2009 includes:</p> <ul style="list-style-type: none"> Reduction from two years to one year the time allowed for depreciating the cost of capital equipment effective January 1, 2009 Removal of Customs User Fees payable on capital goods and raw materials Adjustment of Government procurement policy to provide a 10% margin of preference to Jamaican-owned companies to give preference in the award of contracts to a Jamaican-owned company over a foreign-owned company if the bid submitted 	<p>from the BDC. (This is only for entities that are: 1. Limited liability company; 2. Have machinery, equipment and working capital less than TT\$1.5m.)</p> <ul style="list-style-type: none"> Under the Business Development Company Ltd (BDC), Businesses can access a maximum grant of \$100,000 annually; applications for business alliances will be considered for a maximum of \$200,000; funding for patent registration to a maximum of \$50,000 is also available. (Restrictions for this fund include that the company must be in existence for a minimum period of two (2) years; be able to contribute a minimum of 33 1/3% of the cost of the project; be investing in non-property assets; must have machinery, equipment and working capital of \$50,000 - \$5 million; and have annual sales turnover between TT\$50,000 - \$5 million The BDC offers the Loan Guarantee which provides financial support to: <ul style="list-style-type: none"> Existing and expanding businesses; New or start up businesses. Financial support can be obtained for the following purposes: <ul style="list-style-type: none"> Working capital financing; Inventory purchases; Revolving loan facility; Purchase of an existing business as a going concern. <p>Investment Incentives: There are many different investment incentives coordinated by the Ministry of Trade and Industry:</p>
---	--	---

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD

(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)

Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120

E-mail: socialeconomischeraad2016@gmail.com

Voorzitter: jmro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

	<p>by the Jamaican-owned firm is not more than 10% above that of a foreign competitor. 3 N</p> <ul style="list-style-type: none"> • The support for the small business sector will see: • The Development Bank of Jamaica allocates J\$350 million through the Jamaica National Small Business Loans Ltd to provide additional funds for lending to small businesses and micro-enterprises; WE HEBBEN GEEN ONTWIKKELINGSBANK • \$150 million provided to the Jamaica Business Development Centre for on-lending at 10% to small businesses and micro-enterprises that are unable to meet the full collateral requirements for conventional loans. This will be for the production of goods or the provision of services and not for trading. IN SU IS HET RENTEPERCENTAGE TUSSEN DE 10 EN 12% MET ONDERPAND EN EEN HAALBAARHEIDSSTUDIE (PROGNOSE) • An additional J\$150 million provided at similar rates through designated credit unions for similar purposes • All Government agencies mandated to ensure that at least 15% of their total procurement is reserved for small business and micro-enterprise suppliers. These are defined as businesses or enterprises with an asset base of less than J\$30 million • Businesses with annual sales more than J\$3 million (previously J\$1m) will be subject to GCT requirements.	<ul style="list-style-type: none"> • Concessions from import duty on raw materials, machinery and equipment for approved industrial projects. • Exemption from corporation tax on profits, and from tax on dividends (under the Fiscal Incentives Act and Tourism Development Act). • Loss write-off provisions. • Training subsidies for developing new skills. • Provision of industrial sites and developed industrial accommodation. • Export credit insurance. • Double taxation relief. • Exemption from Value Added Tax on inputs for companies exporting 80% of production. <p>(Please note: These are being revised)</p>
--	--	--

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD
(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)
Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120
E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com
Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

Bijlage 10a: Voorbeeld agro business cluster in Marowijne

Het Agro Business Park wordt opgezet in het district Marowijne. Er wordt gewerkt met 80 boeren. Elke boer houdt zich dan bezig met: 1 Ha Podosiriteelt, 0,2 Ha gemberteelt, en een Hydroponics Kas (1000 m²) en verwerking. Per boer wordt US\$ 50.000 beschikbaar gesteld. Financiering hiervan zou plaatsvinden via gewone hypothecaire leningen. Centraal kost het geheel dus US\$ 4 miljoen. US\$ 600.000 is geraamd voor 1 fabriek. Het Centrum is begroot voor US\$ 900.000. Het generaal totaal kostenplaatje is Euro 8 miljoen. Er zijn potentiële partners in Europa. Bestaande belemmeringen hebben te maken met cultuur en daadkracht, maar ook gebrek aan deskundigheid.

(Bron: Agro Business Park, the ultimate agricultural cluster in Suriname. Smart Quality Consultancy, 2018.)

Bijlage 10b: Voorbeeld agro business cluster in Commewijne

Een ander voorbeeld van een agro business cluster betreft de kersenteelt, waarbij gewerkt wordt met een kernbedrijf dat sap van de kersen indikt en exporteert voor verwerking tot Vitamine C poeder in Zwitserland. Er wordt daarnaast gewerkt met 88 boeren (outgrowers) in de omgeving die de kersen aanleveren. Het gaat ook om training en financiering. Er is behoefte aan grond t.w. 111 ha. voor 88 outgrowers (elk 0,8 ha.) en 40 ha. voor het kernbedrijf. Op het kernbedrijf zullen additioneel 60 personen werk vinden. De verwerking kan nog niet volledig in Suriname plaatsvinden o.m. vanwege kwaliteits- en marketingoverwegingen. Mogelijk in een later stadium wel.

Financieringsbehoefte:

Veldproductie: 0.8 x 111 ha = 88 ha x \$ 6500/ha \$ 572.000

Verwerking 88 ha x 12 ton/ha/jaar = 1056 ton verse kersen \$ 240.000

Algemene voorzieningen \$ 90.000

Totale Investering \$ 902.000

Werkgelegenheid: veldproductie 40 + verwerking 20

Investering per arbeidsplaats

60 arb. plaatsen
\$ 15.033/arb pl.

Verkoopomzet (export): 0.75 x 1056 = 792 ton sap x fob \$ 1600/ton \$ 1.267.200/jaar

Operationele kosten: veldproductie 88 ha x \$ 7500/ha/jaar \$ 660.000/jaar (incl. arbeid)

Verwerking en exportkosten: 792 ton/jr x \$ 250/ton \$ 198.000/jaar

Algemene kosten \$ 75.000/jaar

Totale operationele kosten \$ 933.000/jaar

EBITDA.....	\$ 334.200/jaar
Financiële kosten (9% rente/10 jaren, crf = 0,15582 x \$ 902.000	\$ 140.550/jaar
Winst vóór winstbelasting	\$ 193.650/jaar
Winstbelasting: 36% van \$ 193.650	\$ 69.710/jaar
Winst na winstbelasting	\$ 123.940/jaar

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD
(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)
Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120
E-mail: sociaaleconomischeraad2016@gmail.com
Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

ROI: 100% x \$ 124.410 / \$ 902.000

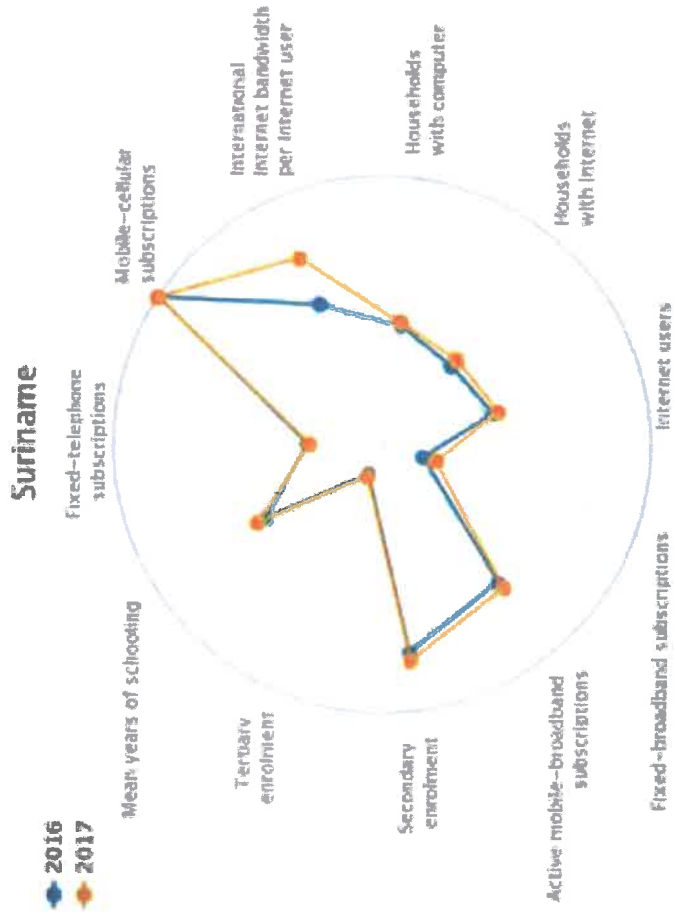
(bron: LAL Farms Commewijne)

13,7%

Bijlage 11: ICT sector mogelijkheden in Suriname

Volgens de ICT Development Index 2017 van de ITU stond Suriname op de 88^e plaats. Het profiel van Suriname zag er als volgt uit (onderstaande spinneweb), waarbij op vele punten Suriname onvoldoende scoorde; een ideaal plaatje is wanneer alle elementen hoog scoren en het spinnenweb dus bijna net zo rond is als de cirkel. Binnen de Caricom stonden de Bahamas (57^e plaats) en Trinidad (68^e) hoger, maar stonden Jamaica (98) en Guyana (124) lager qua ICT ontwikkeling.

De consultant Nordicity die -in opdracht van het ministerie van HI- naar de ICT/Creative Industries heeft gekeken (zie rapport 2018) geeft een zekere potentie aan: “*Suriname’s creative industries firms are still in a development stage in terms of their capacity to grow and flourish.*”

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD
(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)
Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120
E-mail: socialeconomischeraad2016@gmail.com
Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

Nonetheless, there is great potential to develop a vibrant creative industries and ICT sector in the country, since 34.2% of its service exports are ICT service exports (2016).” Zij vermelden ook de onderstaande tabel. Verder geven zij een aantal voorbeelden van Surinaamse ICT bedrijven die reeds diensten/producten exporteren op gebied van ‘Search engine’ (Datasur), ‘IT services’ (Qualogy), ‘Software/IT solutions’ (Adept N.V.) en ‘Webdesign’ (Span Makandra Studio).

	2005	2010	2015	2016
Share of ICT goods, % of total exports	0,22	0,08	...	0,09
Share of ICT goods, % of total imports	3,33	3,01	...	3,40

Bron van de tabel: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.GSR.CCIS.ZS?locations=SR&view=chart> <http://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/740/index.html> (as % of)

De ICT Associatie in Suriname concludeert in het rapport Suriname ICT vision 2020: “...the ICT sector has good perspective of becoming a significant pillar of the Surinamese economy”. Daartoe hebben ze ook een hele roadmap gemaakt van wat er allemaal gedaan zou moeten worden om dat te realiseren (zie hun rapport uit 2015).

Bijlage 12: Referentiedocumenten MKMO advies

De lijst van referentiedocumenten en websites is niet volledig, maar dient gezien te worden als een ondersteuning voor degenen die verder zullen gaan met de implementatie van het advies. De lijst is geordend naar jaar van uitgifte.

1. Small Matters. Global evidence on the contribution to employment by the self-employed, micro-enterprises and SMEs. International Labour Organisation, 2019.
2. Enterprise Surveys; what businesses experience. Suriname 2018 country profile. The World Bank, 2019.
3. Staatsbesluit nr. 4 van 18 december 2018, houdende regels tot het opheffen van het Agrarisch Krediet Fonds en de overdracht van het totale vermogen aan de Nationale Ontwikkelingsbank van Suriname N.V. Besluit opheffing Agrarisch Krediet Fonds
4. Assessment of the MSME in the Agriculture sector of Suriname. A study of five sectors in four districts. SBF, SITPO, February, 2018.
5. Tier 1 or Tier 2. Een vergelijkende analyse van de effectiviteit van de kredietverlening van het Investeringsfonds Ontwikkelings-samenwerking Nederland-Suriname en het Micro Kredieten Fonds. Sandy S. Cameron, IGSR, 2018.
6. Econometric analysis on productivity: ICT and Creative industries. Workshop, NLG Nordicity, Ministerie HI, 2018.
7. Foreign direct investment in Latin America and the Caribbean. ECLAC, 2018.
8. Project based governance framework for an Agri-food cooperative. Ana Teresa Herrera-Reyes, Ignacio de los Rios Carmenido, Jesus Martinez-Almela. Sustainability, 2018. DOI 10-3390/su10061881.
9. Agro Business Park, the ultimate agricultural cluster in Suriname. Smart Quality Consultancy, 2018.
10. Suriname sector competitiveness analysis. Identifying opportunities and constraints to investment and diversification in the Agribusiness and Extractives sectors. World Bank Group, 2017.
11. Staatsbesluit nr. 43 van 7 april 2017, houdende regels betreffende de instelling van het fonds ter voorziening in de kredietbehoefte van micro-ondernemingen. Besluit KMO Fonds.
12. Suriname Agricultural Market Access Programme (SAMAP), projectdossier 2016.
13. Mogelijkheden voor versterking van het Agrarisch Krediet Fonds, februari 2016, uitgevoerd door PROPLAN in opdracht van het bestuur AKF.
14. Interim draft MSME Regional Policy. Caricom, 2016.
15. Masterplan Agrarische sector. Moti Kaplan Consultancy, 2015.
16. Sustainable Agri-Entrepreneurship at FAO in the context of new projects in Suriname. David Neven, FAO, 2014?
17. Tussentijdse evaluatie van het Mikro Kredieten Programma; “Droom groot, begin klein”, dd. 23 september 2013, uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Financiën door het Institute for Research and Accounting Services.
18. Micro, Small and Medium Enterprises (MSME) Policy Strategy for the Republic of Malawi. Ministry of Trade and Industry, Malawi, 2012.
19. Eindverslag Werkgroep SBF inzake herziening Investeringswet, 2011.
20. Staatsbesluit nr. 74 van 29 mei 2009, houdende regels betreffende de instelling van het Micro Kredieten Fonds ter voorziening in de kredietbehoefte van micro-ondernemingen. Besluit Micro Kredieten Fonds.

SOCIAAL ECONOMISCHE RAAD
(SOCIAL ECONOMIC COUNCIL SURINAME)
Adres: Regeringsgebouw 1^e Etage, Dr. S. Redmondstraat 118-120
E-mail: socialeconomischeraad2015@gmail.com
Voorzitter: imro.fongpoen@gmail.com, mobile 8857410

21. IES rapport Informele Economie Suriname, Jack Menke, 2008.
22. Report on Gap and Opportunities for new business creation and Small and Micro-enterprise development in Suriname. Leo Klinkers, 2007.
23. Staatsbesluit nr.125 van 19 november 2007, houdende regels betreffende de instelling van het Agrarisch Krediet Fonds in het kader van het Agrarisch Sector Plan ter voorziening in de kredietbehoefte van kleinschalige en middengrote bedrijven in de agrarische sector. Besluit Agrarisch Krediet Fonds.
24. WET van 18 oktober 2006, houdende instelling van het Suriname Business Forum (Wet Suriname Business Forum). Staatsblad no 98, 2006.
25. Tussentijdse evaluatie van het Fonds Technische Bijstand Particuliere sector, uitgevoerd door het bureau Financial Economic and Management Consultancy, in opdracht van het Ministerie van PLOS, 2004.
26. Assessment of the Supply and Demand of Microfinance services for very low income populations in Guyana en Suriname, uitgevoerd door FACET BV, 2004.
27. The Cluster policies Whitebook. International organization for knowledge economy and enterprise development, Sweden, 2004.
28. International best practices and experience in business start-up procedures. SRI consultants, Colombia, 1999, prepared for FUNDES and the Bogota Chamber of Commerce.
29. Assessment of Economic Development Opportunities of Hinterland Communities in Suriname, Min RO/IDB, 1999.
30. Eindrapport Kleine en Middelgrote Industriële en andere Ondernemingen in Suriname. Een onderzoek naar de kenmerken en behoeftes aan externe professionele ondersteuning. IMWO (W. Roseval). Speciaal uitgegeven t.b.v. de eerste nationale conferentie voor Kleine en Middelgrote Ondernemingen (23-25 juni, 1995).

Websites

https://www.share4dev.info/kb/project_view.asp?projectID=693

<https://surinamebusinessforum.com>

<https://www.ilo.org>

<https://oim.wustl.edu/EN-US/Faculty-Research/research/Pages/performance-effects-organizational-architecture.aspx>

